

A MAGYARSÁG ÉS SZOMSZÉDAI

A TEL FOLYAMÁN „Magyarország és szomszédai“ címmel egy németnyelvű kötet jelent meg *Gál István* szerkesztésében.* Aki a szerkesztő nevét ismeri és tudja róla, hogy markáns képviselője harmincas éveink egyik jellegzetes törekvésének — mely a magyarság és szomszédai európai szerepét akarta tisztázni —, mindjárt sejthette, hogy ez a könyv a Magyarország körüli európai világnak egy bizonyos magyar szempontú, összegező felmérése, melyet a háború ötödik évében jónak láttunk egy elterjedt, idegen nyelven közzétenni. Valamiféle összefoglalást már régóta vártunk ebben a kérdésben. Az 1934-ben megindult s nemrég megszűnt *Apollo* „közép-európai humanista folyóirat“ (melynek szerkesztője szintén Gál István volt) főleg lírai megnyilatkozásokat közölt a Pax Hungaricáról, a Kárpátmedencéről, Európa e vidékére való kis népeinek összetartozásáról, s csak kevés konkrét vizsgálatot. S bár ösztönző ereje, munkára serkentő hatása igen nagy volt és közben — hála az *Archivum Europae Centro-Orientalis*-nak s a lapjain publikáló filológusainknak — igen jelentős és nagyszámú részleteredmények lettek ismeretesekek, összegező pillantást nemhogy a filológusok, de még az írók sem igen vetettek a magyarság és szomszédai lakóhelyére, melyet felváltva hol Közép-, hol Keletközép-, hol meg Délkelet-, vagy Duna-, vagy Kárpáteurópának neveznek, a legáltalában azonban a nagy népek, németek és oroszok közötti kis népek *közbülső*, ha tetszik *közép* Európájának hívhatunk.** A szintézist még a „Magyarország és szomszédai“ c. kötet sem oldja meg s ha fentebb mégis bizonyos összegezés-félének mondtuk, ezt azért tettük, mert benne szomszédaink egyes kutatói rövid — értékben sajnos elég egyenetlen — tanulmányokban sorjában felvázolják a magyarság hatását, kisugárzását minden egyes szomszédjára. Az eddigiekhez képest ez is haladás: egy kötetbe gyűjtve olvashatjuk azt az anyagot, melyből majdan új koncepciónak kell születnie a magyarság helyzetéről. Hisszük, hogy ez az új koncepció nem várat sokáig magára. Figyelmes olvasással már e kötetből is ki lehet hámozni

* *Ungarn und die Nachbarvölker*. Im Auftrag des Ungarischen Balkan-ausschusses herausgegeben von Stefan Gal. Bp. Danubia é. n. 258 l.

** Egy híres német publiciszta a *Zwischeneuropa* nevet adta ennek a területnek a német Délkeleteurópa-kutatás egyik legnevesebb művében (*Wirsing Giselher: Zwischen Europa und die deutsche Zukunft*. Jena, Diederichs Verlag 1932.)

olyan szempontokat, melyekkel az anyagon felülemelkedve bizonyos összefoglaló megállapításokat tehetünk s melyeket a magyarság európai helyének új megállapításánál nem lehet figyelmen kívül hagynunk.

HA A MAGYAR teljesítmények, kezdemények, hatások nyomait keressük a magyar nép lakóhelyén kívül, azaz röviden Magyarországból vizsgáljuk Európa közepét, nagyjából két övet vehetünk észre magunk körül. A *külső övben* azok a népek fekszenek, melyekre nézve inkább kuriózum vagy epizód, mint fontos vagy döntő jellegű volt a magyarság szomszédsága, hatása. A legjobb példát erre a *németek* mutatják. A nagyterjedelmű, régi, szorgos kutatásoknak, melyek a németiség vérét, kultúráját, mását keresték bennünk, idővel ellenpárja indult meg: magyar nyomok kutatása a németiségben. Eszerint a magyar szellem és alkotóerő jelentős része szolgált a németek javára. A középkorban sok művésziünk s mesteremberünk, főleg ötvösünk keresett munkát a német városokban (úgy látszik, nálunk fölös számmal volt belőlük), mint pl. a gyulai Ajtósi-familia, melynek egyik tagja, a már németesített nevű Dürer Albert, a középkori európai művészetnek egyik legnagyobb egyénisége lett. Humanistáink közül is nem egy gyarapította a német szellemet. Boroszló ma is szívesen emlékszik Mátyás királyra s a falai között letelepedett Dudith Andrásra. Bécs híres császári könyvtára arra a néhány elajándékozott s részben eltulajdonított corvinára épült, mely szépségével elcsábított egy-két Budán forogló német humanistát. Törzsét meg az a háromezer kézirat s nyomtatott könyv alkotta, mellyel első könyvtárosa, Zsámboki János ajándékozta meg s mellyel a maga korában túltett a francia király könyvtárán s egy színvonalra került a Vatikánéval. Az újkorban peregrinus diákjaink, négyszáz éven keresztül terjesztve a német egyetemeken a „*natio hungarica*“ híret, számtalan esetben docensek, professzorok lettek s nem egyszer felhívták a németek figyelmét magyar studiumokra, mint pl. a mult század elején Göttingában. Főuraink mecénás kedvének majd annyit köszönhet a németiség, mint a magyarság. A 18. századvégi jénai minerológiai társaság, melynek Goethe is aktiv tagja volt, magyar mágnások segítségével és elnöksége alatt indult meg. A teljes virágzásban lévő 18. századvégi s 19. századeleji német zenét főuraink melegen pártfogolták. Többen zenekart, sőt operát tartottak s Bécs hangversenyéletében jelentős részt vállaltak. Mozartot, Beethovent támogatták, Haydnt 30 évig alkalmazták az Eszterházyak Kismartonban karmesterként. Bizonyos magyar motívumokból a német romanticizmus zenében, képzőművészetben s irodalomban egyaránt sokat merített. Ne tekintsük most azt, hogy ezeket *mi* lényegükben nem tartjuk magyar motívumoknak, — csak azt, hogy egy romantikát igen kedvelő nagy nép, amikor romantikus dolgokat művel, szerelmet, hangulatot, vérpezsdítő zenét, vagy csillogó képzelődést, jórészt azt hiszi, hogy magyar módra cselekszik. Bennélünk hát, kétségtelenül, a németiség szellemében, multjában. De bármennyi sok magyar energia használódott is fel a németiség javára s bármilyen

jelentős lett volna is, ha Zsámboki könyvei vagy mecénás főuraink pénze bennünket gyarapítottak volna, a némettség életében mindez nem játszott jelentős szerepet, efemer jelenség vagy kuriózum maradt.

A németek mellett a lengyelek, csehek, szlovének, görögök, törökök, bolgárok tartoznak még a magyarság körüli külső övbe. Ha megfigyeljük, azok a népek tehát, melyek települési területével nem keveredik, vagy nem is érintkezik a magyarság. (Nem kivétel ezalól lényegében a némettség sem, mert azok a részei, melyek közöttünk vannak elszórva, szászaink, svábjaink, elszakadva a törzstől, nem voltak befolyással a nagynémettség kulturális fejlődésére.) Persze nem egyenlő mértékben jutott el a külső öv népeihez a magyarság hatása. A *lengyeleket* közös királyok kapcsolták velünk össze s királyainkkal magyar jogszokások, fogalmak, fegyverek, ruhadarabok jutottak el hozzájuk. Ezeknek a kapcsolatoknak az emléke ma már legfeljebb annyi, hogy mi lengyel-bundának, ők meg vengerkának neveznek némely ruhát, — s ez alig több, mint a messzibb népek körében is előforduló magyar gulyás, paprikás stb. ismerete. A két nép egymásbecsülése inkább a véletlen, mint tudatos mű eredménye: a hasonló sorsé, s a hasonló sorsban egyformán alakult jellemé, felfogásé, törekvésé. A *csehek*, akikkel régi dinasztiák szintén összekapcsoltak bennünket egy-egy időre, elsősorban humanista és reformációs törekvésekben kaptak magyar segítséget. A budai humanista-körben, a szép s tudós környezetben több cseh humanista is nevelődött. A huszitizmust a magyarság nemcsak gyorsan felvette, hanem tartalmat is adott neki. A vallásos és szociális elégedetlenség nem volt nagyobb a csehéknél, mint nálunk, a huszitizmus története két országban, Csehországban és Magyarországon játszódott le. Talán erre emlékezve volt a magyar protestánsizmus állandó pártfogója az elnyomott cseh protestánsoknak, a „cseh testvéreknek“. Erdély fejedelmei óérettük is fegyvert fogtak, exulans egyházaikat befogadtuk, teológusaikat Debrecenben, Patakon kiképeztük, még püspököket is adtunk nekik s nagyjaikat vendégül láttuk, mint pl. Comeniust, aki Sárospatakon politikai ideológiát dolgozott ki: mint lehetne a Rákócziak vezetésével a magyarságot, szomszédait és az egész Európát az emberiségben s az igazi kereszténységben felemelni. A cseh-magyar találkozás már nem véletlen műve volt, hanem két hasonló, inkább racionálisan beállított szomszédnép azonos gondolkozásának a következménye. A *szlovénség*, az egyetlen kis szláv nép, melynek történelme folyamán nem sikerült önálló állami léthez jutnia, tőlünk kölcsönözte azt az alakot, akibe minden szabadság utáni vágyakozását s lényé legszentebb s misztikus magasságokba emelt vonásait beleköltötte: Mátyás királyt. Igaz, hogy Kralj Matjaž idővel szlovén nemzeti hőssé önállósult, de legősibb vonásait a mi Mátyásunktól kapta, akinek hősiességéről, igazságosságáról, néppel való kapcsolatáról a fekete-seregben szentül szembe győződtek meg a szlovének. A magyarság egyik hőségének eme átkölcsönzése a magyarság egykori mintaképül választására vet fényt, de a szlovénség egész életére nézve ez még nem mondható döntő jelentőségűnek. Az *újjörögök-*

kel azoknak a kereskedő-kolóniáknak a révén kerültünk kapcsolatba, amelyek a török uralom elől észak felé vándorolva, egyes jelentősebb városainkban telepedtek le. A „türelmes anya“ kebelén — ahogy egyikük Magyarországot, Pannoniát, felfogása szerint Paioniát, a régi görög földet nevezte — meggazdagodtak, művelődésük emeléseért sokat áldoztak, az egyetemi nyomdával görög könyveket nyomattak s az anyaországukban iskolákat, könyvtárakat alapítottak, szülővárosaikat pénzzel támogatták. Ma már jórészt közénk olvadtak e görögök utódjai, gazdag alapítványaik kamataiból azonban ma is több görög ifjú tanul közöttünk, személyükön keresztül állandósítva a két nép kapcsolatát. A *törökökkel* a gyászos emlékéü török kor után (melynek végén már megnyilvánult egymásfelé bizonyos szimpátia a két nép között) politikai érdekek hoztak össze bennünket. Az ádáz ellenségeskedést később olyan barátság váltotta fel, hogy minden bujdosónk Törökországban keresett menedéket. Századunkban sok magyar szakférfi segített a modern Törökországot felépíteni. Különösen tudományunknak köszönhetnek sokat a törökök. A turkológia legkomolyabb művelői mai napig is a magyarok s a török turkológusok nagy része a mi neveltjeink. Rajtuk s a török-magyar rokonságon keresztül a két ország kapcsolata a jövőben mind szorosabbá válhatik. A *bolgárok* a közép-korban erősen a magyar politika hatóterébe kerültek. Több királyunk missziós hadjáratban kísérelte meg őket a római hitre téríteni. A törökökkel sokszor csetepatéztak csapataink a bolgárok földjén, Hunyadi legendás alakja köztük is a törökverő szabadsághősnek a megszemélyesítője lett. Érdekes módon nemcsak a török világ eleje, hanem a vége is magyar emlékekkel teli a bolgárok között. Szabadságmozgalmuk a múlt század második felében sok indítékot kapott a magyar szabadságmozgalomtól, a mozgalom vezéregyénisége, Christo Botev pedig Petőfitől. A modern Bulgária kiépítésében szintén jelentékenyen résztvettünk s jövőnk viszonyunk alakulását ugyancsak döntővé teheti a népeink közötti faj-rokonság.

A magyarság körüli *belső övbe* azok a szomszédaink tartoznak, melyekre nézve elhatározó jelentőségű volt a magyarság közelsége. Közéjük sorolhatók a horvátok, szerbek, románok, rutének, szlovákok. A történeti Magyarország nemzetiségei tehát, azok a népek, melyeknek települési területe a magyarságéval részben, vagy teljes egészében összekeveredik. A magyarság hatása bennük nemcsak egyes elszigetelt jelenségekben mutatkozik meg, hanem az élet számtalan területén s folyamatosan, sokszor többszáz éven keresztül is. S bár nem jutott el közéjük egyenlő mértékben, mégis, nagyjából két jellegzetes típust állapíthatunk meg közöttük. Az elsőbe tartozóknak csak egyik része keveredett a magyarsággal, a másik része a magyar település-rendszeren kívül maradt. Ebből nagy nívóbeli különbség keletkezett; nívósabb a magyarokkal keveredő rész lett, ez emelte magához az elmaradt, sokszor egészen ellentétes világú másik részt. A második típusú szomszéd teljes egészében a magyar település-rendszer körzetébe került; ennek következtében élete teljesen a magyarság életéhez igazodott.

Az első típusra jó példa a *szerbség*. Eredetileg nem állottunk vele szoros kapcsolatban, tagjai nem éltek a Duna-Száva vonala fölött. Ezt a vonalat csak a török elől menekülve lépték át, szállingózva már a középkor végén, nagy tömegben 1690-ben, a „nagy bevándorlás“ évében. Országunkban szabadon fejlődhetek, gazdagabb kereskedő és iparos rétegeik az újabb szerb művelődést is megindíthatták. Egyetemi nyomdánk könyveket nyomtatott nekik, írói kialakíthatták a szerb irodalmi nyelvet, Pesten, Újvidéken iskolákat, irodalom-pártoló és nyelvvédő egyesületeket, folyóiratokat alapíthattak, s ezáltal kifejleszthették a szerb nemzeti öntudatot. Ez az öntudat a török gyengülésével a vendéglátó országból mindinkább az egykori anyaországra s kialakuló fővárosára tekintett. S amint Szerbia újra önálló állami életbe kezdett, a szerbség művelt magyarországi fiai fejlettebb kultúrájukkal a kis ország segítségére siettek. Ime: a szerbek a magyarságnak köszönhatték új nemzeti kultúrájuk kialakulását s államuk támaszai Magyarország levegőjében felnőtt fiai lettek. Sorsukban ezek szerint döntő volt a magyarság szomszédsága. Nagyjából hasonló a helyzet a *horvátokkal*, csak hangsúlyozottabban. Hogy a művelt katolikus horvátságot Szent László és Kálmán Magyarországhoz csatolta, ezzel szabad fejlődését, kulturális előrehaladását egy nagyobb, erősebb hatalom kebelében biztosította. Politikai, társadalmi, egyházi életében csakhamar a magyarsághoz is idomult a horvátság. A törökök ellen együtt harcolt vele, amit csodálatosan szimbolizálnak a két nép közös hősei: a Zrinyiek s Jurisich Miklós. Szellemi mozgalmainkban, humanizmusban, ellenreformációban állandóan találunk a magyarok mellett horvátokat. A múlt században Buda az ő fővárosuk is lett, az egyetemi nyomda az ő nyomdájuk is, nacionalizmusunk az ő nacionalizmusuknak is elindítója. Hosszú, 800 éves együttélésünk folytán a horvátság már sokkal inkább elszakadt a Magyarországon kívül élő részeitől, mint a szerbség: gyökeresen más kultúrájúak, más erkölcsűek, más vallásúak lettek azok. Ennek következményei napjainkban mutatkoznak meg igazán, amikor az egykori magyar politikai keretben élt horvátság, az új horvát állam törzse, csak nehezen tudja a Száván aluli vérrokonait magához édesgetni. Ez szomorúsággal töltheti el a Dráva-Száva közti horvátságot, de érthető és egyeses következménye a döntő jelentőségű horvát-magyar együttélésnek.

A *románok* átmenetet alkotnak a két típus, azaz a részben, illetőleg egészen a magyar település körzetében élő szomszédok között. Mint ugyanis a rendkívül nagy léptekkel haladó románság-kutatás kiderítette, a középkorban teljességében a magyar szállás-rendszer keretei között élt a románság. A magyar nép félkörben kitelepedett a Keleti-Kárpátokon is s így nemcsak Erdélyben, hanem a Kárpátokon túl is körbefogta a románságot. Ezzel magyarázható a középkori román lét teljes magyar-formájúsága. Mi kötöttük földhöz az imbolygó, pásztorkodó románokat Erdélyben s a Kárpátokon túl egyaránt. A földbirtoklás bizonyos formái mellett mi tanítottuk őket — a szászokkal karöltve — a városi életre, iparra. Társadalmuk, politikai szervezetük a mi mintánk után épült fel, a vajdai

udvarok a magyar nemesi és lovagi életforma szerint éltek, küldetés-tudatukat is, mint a magyar bástya védőkapui, tőlünk kölcsönözték: a pogány török elleni harcot. Magyar módra élni akkor szűnt meg a románság egyik fele, amikor a középkori magyar hatalom elbukott, határaink visszaszorultak a Kárpátokra s a Kárpátokon túli magyarok is elasszimilálódtak, vagy megfogytak. Amikor tehát az összeszoruló magyar település-rendszer szélén önállósult a románság egyik része s ezzel egyidőben nívóban lesüllyedt. Az erdélyi románság a többi, magyarokkal keveredő szomszédok sorsát élte: magyar segítséggel művelődött, megindította a román irodalmat, nacionalizmust, tagjai fejlesztését szellemi és anyagi téren, s amikor testvéreik a Kárpátokon túl megkezdték államuk modernizálását, magasabb kultúrájukkal tömegesen a segítségükre siettek.

A magyarsággal való együttélés szabta meg teljesen a rutének és szlovákok életét, — ami érthető, hiszen mindkét nép a maga egészében a magyarság történelmi területén, a Kárpátmedencében él. A *ruténeknek* ugyan nagyszámú rokonsága van a Kárpátokon túli kisorozsásban, de nemhogy ettől, de még a Máramaros különböző folyó völgyeiben élő részeitől is izolálva élt eddig ez a primitívségét nehezen feladó nép. Völgyeikbe, mint ismeretes, reformációs, úniós és kuruc törekvéseink jutottak fel, — meg a búzánk, melynek fejében ők a fát vágták, mely gazdasági együttműködést egyik mondájuk éppenséggel az Isten művének tartja. Egykori nemzetiségeink közül a *szlovákok* illeszkedtek bele legjobban a magyarság életébe. Egyéb nemzetiségeink mind kivívták a különállás, önkormányzat némely formáját, csak a szlovákok nem: teljesen a magyar társadalomba s politikai szervezetbe építve éltek a multban. Hogy ennek ellenére nemcsak nem olvadtak be a magyarságba, hanem ők olvasztottak be magyarokat s jócskán gyarapodtak is, ez a legjobb cáfolata a hirhedtté kürtölt magyarosítási vádagnak. A szlovákság nemcsak egyes szellemi áramlatait köszönheti a magyarságnak, hanem a születését, a létét is. Szlovákká ugyanis éppen azáltal lett, hogy magyar uralom alá került s így különvált a morva népi tömegtől. Nyugati keresztyénné válását is a magyarság biztosította. A morvákhöz téríteni hívott délszláv Cirill és Metód a keleti egyház keresztvizét hintette közöttük. Az északi és délszláv népek közé telepedett s római hitre tért magyarság azonban délen gátat vetett a keleti egyház terjedésének s így az északi szláv népek, elvágva Bizánctól, Róma kebelébe hulltak. Később a reformáció hozta nagy kísértésbe a szlovákságot, mert a visszatérést kínálta fel neki a cseh-morva testvérekhez a közös hitben s az általa fejlődő közös nyelvben, műveltségben. Ekkor újra a magyarság állt a szlovákság oldalára. Pázmány s a magyarság ellenreformációja a szlovákoké is volt s az ő körükben nemcsak az új vallás elleni harcot, hanem a csehektől való elválást s a külön szlovák műveltség megindulását is jelentette. Ha ilymódon a szlovákság sorsának leglényegesebb mozzanatai is a magyarságtól függtek, könnyen érthető, hogy fejlődésének, szellemiségének apróbb jelenségei is a magyar fejlődés függvényei voltak.

H A MAJD VALAKI az előbbi csoportosításban írja meg Európa közepének összefoglaló történetét, észre kell vennie, hogy a szomszédokat alakító magyar hatások közül egyesek akaratlanok, mások tudatosak, s ami ezzel egy: részben lényegesek, részben lényegtelenek voltak. Egy-egy ruhadarab, vagy melódia átadása esetében mindenki látja az akaratlanságot s lényegtelenséget. Hasonló javakat akármelyik nép kölcsönzött volna a szomszédjának, ha olyan centrális helyzetbe kerül, mint a magyarság. Az olyan tényeket is jelentékteleneknek kell minősítenünk, mint pl. telepedésünkkel az északi s déli szlávok elválasztását és ezáltal az ortodoxia elgátolását s az északi szlávok Rómához térését. Ez ugyan lényeges volt az északi szlávok sorsában, de nem a magyarság tudatos vállalkozása eredményezte; akármelyik nép ezt idézte volna elő, ha a magyarság helyére telepedik. Olyan jelenségeket viszont, melyek ha lényegtelenek voltak is szomszédaink életében (mint pl. ötvöseink, humanistáink működése a német szellem javára), de a magyarság tudatos és jellemző vállalkozásai közé tartoznak, lényegeseknek kell tartanunk.

Ezt meggondolva, a magyarság vállalkozásaiból, a belőle kisugárzó hatásokból a következők a tudatosan végzetek s e szerint lényegesek:

Egy dunamenti hatalom kiépítése magyar vezetéssel. Ez a középkor folyamán elsősorban a Balkán felé valósult meg fokról-fokra, mert erre a legnyitottabb a magyarság törzsszállása: a Kárpátmedence. Legtartósabban a délszlávokat kapcsoljuk a magyar hatalomhoz, közülük is legjobban a horvátokat. Rövidebb időre a bolgárokat is meghódítottuk, néhány évtizedes élete alatt Kúnországot is. Rendkívüli erőfeszítéssel, de nem huzamosabban az Északkeleti-Kárpátokon is kitágítottuk hatalmunkat Galicia felé. Már a XIV. századra olyan domináló lett a szerepünk a Duna s a Kárpátok vidékén, hogy új politikai alakulatok, mint pl. a román vajdaságok, csak a mi beleegyezésünkkel, fennhatóságunk alatt kelhettek életre. A török feltűnésével súlypontunk mind északabbra tolódott. Királyaink a cseh és lengyel trónra, sőt a német császári koronára pályáztak. Ugyanakkor azonban nem gondoltak komolyan arra, hogy a rendelkezésükre álló erővel a törökre támadjanak. Így az támadt ránk, s hatalmi állásunkat szétrombolta, mert két hatalom, úgy látszik, nem fér meg egymás mellett a Duna mentén. A törökök lassú visszahúzódásával a múlt században újra igyekezett Magyarország elfoglalni középkor-végi helyét és szerepét. Ekkorra azonban nemcsak a magyarság s szomszédai szellemi és anyagi erőviszonya változott meg, hanem a szélső nagyhatalmak is mindjobban beleavatkoztak — maguktól, vagy az egymás ellen pártot ütő kis népek kérésére — a középső Európa ügyeibe. Emiatt a kísérlet csak futó eredményekkel járt, — jól tudjuk, többet újra el sem kezdhető. A magyarság politikai tehetsége, központi helyzete és anyagi ereje által életre hívott egykori nagyhatalmunk legfontosabb eredményének azt könyvelhetjük el, hogy szomszédainkat politikai függőségbe hozta a magyarsággal s ezzel biztosította a magyarság szellemi, kulturális missziójának az elvégzését.

A keresztyén vallásosság, emberiség, magasabb kultúra terjesztése és védelme volt ennek a misszióknak legnagyobb arányú vállalkozása. Ma már mind több adat szól amellett, hogy a magyarság műveltség-hordozó rétegeiben mélyen keresztyénné lett. Szomszédaink felől nézve különösen világosan lehet ezt látni. Alig tértünk a keresztyénségre, a XIII. század elején már energikusan vállaltuk a legszélső római keresztyén nép szükségyszerű feladatát: a mellettünk élő pogány és ortodox népek Rómához térítését. A pogány kún királyt s népét hamarosan meg is keresztelhette az esztergomi érsek. Az ortodox népek már szívósabban védekeztek s nemcsak a térítő szerzeteseinknek, hanem térítő hadjáratainknak is nagyrészt ellenálltak. Mindazonáltal sikerült a balkáni népekben egy olyan vékony katolikus réteget teremteni, melyre a katolikus propaganda az újabb időkben is állandóan támaszkodhatott. Bár a következő századokban védekezésre szorultunk a mohamedán törökkel szemben (mert ismeretes, hogy nemcsak a magyarság, hanem a keresztyénség és a nyugateurópai világ legnagyobbarányú védekezése is volt a törökök elleni hosszú harc), ha egy kicsit is lélegezhettünk, rögtön megkíséreltük a nyugati keresztyénség kultúráltabb, erkölcsösebb, humanusabb levegőjét terjeszteni a nem-magyarok között. Az erdélyi fejedelmek a rutének, de főleg a románok között próbálták meghonosítani a reformációt. Az utóbbiaknak lefordították az ó- és újtestamentumot, a Heidelbergi-Kátét s egyéb szertartáskönyveket. Ezek által ugyan csak minimális mértékben sikerült híveket szerezni a románok között a reformációnak, de sikerült legalább egy nagy, megindító lökést adni a román művelődésnek. Az erdélyi fejedelmek vállalkozásánál jobban sikerült a jezsuitáké. Talán azért, mert kevesebbet kért a ruténektől, románoktól: külön szokásaik megőrzése mellett a pápa elismerését. Az únió újabb nagy eredményt hozott a románokra nézve: a magyarországi latinság, humanizmus megismerésén keresztül nemzeti tudatra ébredésüket. Példájuk világosan mutatja, hogy a nyugati keresztyénséget terjesztő vállalkozásaink nemcsak a mélyebb vallásosság és emberiség növekedésével jártak, hanem egyúttal a művelődés emelkedésével is. Ebben nyugati szomszédainkat is segítettük. Dürer a művészetük hírét emelte, néhány humanistánk a közös európai műveltség fényét, reformációnk s erdélyi fejedelmeink a protestánsok közös erejét.

Harc a szabadságért, — ebben jelölhető meg a szomszédok szemével a magyarság egy másik jelentős teljesítménye a múltban. Első nagyarányú szabadságküzdelmünk a török ellen folyt s e szabadságharc hősei, főleg Hunyadi János, nemcsak a mi hőseink lettek, hanem, amint délszláv, bolgár, román mondák bizonyítják, töröktől sújtott déli szomszédainké is. Jól ismeretes, hogy a török ellen nemcsak a magyar szabadság, hanem a szerb, a horvát, a bolgár, a román szabadság reményét is szívünkben hordtuk. Nem lehetett ez másképp, amikor annyi menekült keresett köztünk, várt tőlünk védelmet. Hogy a magyarság szabadságharcos híre mennyire el volt ekkor terjedve, legjobban a szlovének Mátyás király-mondái bizonyítják, egy kis nép szabadság utáni sóvárgásának szülőttei. A labancok elleni mozgalom — ezt is jól tudjuk — szintén nemcsak

a magyarság küzdelme volt a szabadságért, hanem a szlovák, rutén, részben román, szerb jobbagyok küzdelme is. Hogy a 48-as szabadságharc már részben vált csak közös küzdelemmé — holott a nem-magyarok számára is egyenlőséget hirdetett, ennek komolyságát Kossuth konföderációs tervei eléggé hirdetik —, ez annak tulajdonítható, hogy a friss nemzeti érzéssel felhevített szomszédok vérmes hatalmi reményeket tápláltak magukban a magyarság rovására és sanda szemmel nézték még az ő javukra szolgáló mozgalmakat is, ha az a magyaroktól indult el.

A nemzeti művelődés és szellem támogatása — ezt is köszönhetik a szomszédok a magyarságnak. A napjainkban folyó kutatásokból mindinkább kiderül, hogy Bécs mellett Pest egyenrangú társként terjesztette a dunamenti népek között a felvilágosodást és a nacionalizmust. A Pestre gyülekező nem-magyarok hatása alá kerültek a fellendülő magyar költészetnek, tudománynak, csodálattal töltötte el őket a művelődési intézmények, akadémia, nemzeti színház lelkes felállítása. A magyar példától felbuzdulva ők is elkezdtek nemzeti művelődésük emelését. Rendelkezésükre állt az egyetemi nyomda, mely a felvilágosodás korában Európa legtöbb népének terjesztette a világosságot adó betűt, művelődést. A szlovákoknak már Nagyszombatban nyomtatott ellenreformációs könyveket, Pesten a pánszlávizmust ébresztgető szláv történeti, néprajzi, szépirodalmi műveket nyomtatta számukra, de a horvátok s szerbek számára is. Az első román tudósok éppenséggel lektorai voltak a nyomdának s természetesen vele nyomtatták történeti, dákó-román kontinuitást felvető könyveiket. Hazai nemzetiségeinknél messzebb is nyúlt a nyomda munkája: az első bolgár könyvek 90%-át is benne nyomták s a görög kolóniákat is ellátta könyvekkel. Könyveik ki-nyomtatása mellett olvasókörok, egyesületek, folyóiratok alapítására is korlátlan lehetőségeik voltak Magyarországon a szomszéd népeknek, a mai meggonoszodott világban századrésznyivel is megelődnének az országunknak kívül élő magyarok számára. Ma már tudjuk, hogy szomszédaink nemzeti művelődésének eme pártfogolásával kígyót melengettünk keblünkben, de ez mutatja éppen kulturális küldetésünk önzetlenségét.

A civilizáció emelése magától értetődően vált a nagyobb anyagi kultúrával és fejlettebb társadalommal rendelkező magyarság kötelességévé. A középkorban jórészt mi ismertettük meg délkeleti szomszédainkkal a város fogalmát, a románok földjén a városok lakói is egyrészt magyarok voltak. Ha összeállítanánk a környező népek magyarból kölcsönzött szóincsét, az is megvilágosodnék, hogy középkori iparunknak s kereskedelmünknek milyen nagy szerepe volt a szomszédtság ellátásában. Néhány iparágunk, mint pl. az ötvösség, virágzása idején nemcsak délkeletre, hanem nyugatra is szállított, mert újszerű színpompás alkotásait ott is szerették. Az újkorban 1848 után sajátos módon szakembereink, mérnökeink, gazdászaink, orvosaink nagy csoportja állt a szomszédok rendelkezésére. Az új Magyarország felépítésére nevelt szakférfiaink ugyanis 1949 után emigrálni kényszerültek (hiszen bennük, az új liberális-mus első lelkes híveiben éltek leginkább a szabadság eszméi) s a

modernizálódni kezdő Romániának, Bulgáriának, Törökországnak ajánlották fel munkájukat. Örökükbe azóta mindig léptek újabb magyarok, gyáriparunkkal, szakműveltségünkkel állandóan fokozódó mértékben kelünk szomszédaink segítségére.

A *szociális igazság hirdetése* az egyetlen hang, melyet a legújabbkorban, a mesterségesen szított környező magyarság-gyűlöletben szomszédaink tőlünk felfogtak. Bizonyára még mindig van köztünk, aki megrökönyödik azon, hogy századunkban egyetlen egy magyar nevével közelíthettünk csak szomszédaink felé, Ady Endre nevével. De hogy a magyarságtól való elfordulásnak s legfeljebb csak magyar jelleg nélküli szórakoztató irodalmunk és iparunk átvételének idején egyedül Ady Endre versenyezve lefordított költészetete talált lelkes fogadtatásra a szomszédos népek körében, ez korántsem lehet véletlen.

HA AZT VIZSGÁLJUK, hogy miként sáfárkodunk a szomszéd-ságunkkal való viszonyunkból adódó tanulságokkal, a magyar önismeretnek e jelentős tételeivel, rögtön szemünkbe ötlük, hogy csak egy van közülük a magyar köztudatban elterjedve: a dunamenti kis népeket összefogó magyar politikai hatalom tétele. Híven kifejezi ezt a „Magyarország és szomszédai“ c. kötet is, melynek bevezető tanulmánya legfőképp ezt emeli ki az egész kötet anyagából. S ez nemcsak e tétel elterjedtségét, hanem *elterjesztésének szándékát* is bizonyítja, különben nem szerepelne egy idegen nyelven tájékoztató, magyar felfogást sugalmazó kötet élén.

De vajjon helyes-e a szomszédainkkal való viszonyunkból ezt a tételt leszűrni s okos dolog-e, a magyarság javát szolgálja-e ennek a tételnek a terjesztése? A fentebb felvázoltakból akárki meggyőződhetik, hogy *csak ez a tétel* hiányos, csökevényes magyarázata multunk törekvéseinek s ebből következőleg, nélkülözvén a tárgyhoz való hűséget, nem szolgálja a magyarság javát sem. Soha jobb alkalmat, hogy erről a magyarság véglegesen meggyőződjék.

Napjainkban mindjobban kiviláglik, hogy a közbülső, nagy népek közötti Európában lejárt a politikai hatalom-építés ideje. Ehhez ugyanis a multban is sok erő kellett, a jövődöben pedig éppenséggel döntő jellegű anyagi fölény szükséges, amilyen erővel, fölényel egy kis nép sem rendelkezik már Közép-Európában a másik fölött. Szomorú háborús éveink napnál világosabban mutatják, hogy hatalomra csak azoknak a népeknek vannak esélyeik, amelyek egy egész kontinens erejét a szolgálatukba tudják hajtani. Csak nevetni valók vagyunk, mi, a közbülső Európa kis népei, akik arról álmodozunk, hogy a hatalomépítés a legfőbb tennivalónk. Ám legyen bolond valamelyik szomszédunk s hullattassa fiai véréért illuzórikus hatalma érdekében. Nekünk sokkal drágább a multban erejét öldökölt, pusztított népünk, semhogy — önvédelmén kívül — erejét meghaladó vállalkozásokra buzdítanánk. A fényes tervezetés, a dicsőség után való vágyakozás az ifjú dolga, a férfi kötelessége a reális látás. Várjuk, ölbetett kézzel, hogy erre más figyelmettesen bennünket? Alig kaphat az ember hidegebb zuhanyt a nyakába, mintha az „Ungarn und seine Nachbar“ c. kötet bevezetője

után egy német szerző rokontárgyú könyvét forgatja.* Sorbavesz bennünket, dunamenti kis népeket s megállapítja, hogy ideig-óráig mindegyikünk teremtett egy-egy birodalmat, de e birodalomnak tartóssága és jelentősége az osztrák kivételével nem volt nagy. E megállapítás ugyan felszínes, arra azonban jó példa, hogy kívülről mint ítélnék meg minden hatalmi szándékot, mely a Duna mentén születik. S belülről nézve hogy festenek ezek a hatalmi szándékok? A két háború között megteremtették a kisebbség rút fogalmát. Lapozzuk végig valamelyik kisebbségi folyóiratunkat. Mikről lehet benne olvasni? Elveszik az anyanyelvi iskolákat; érthetetlen idegen nyelv zavarára kényszerítik az apróságokat; elcsigázott papok, tanítók lopva oktatják a gyerekeket anyjuk nyelvére; betiltanak ujságokat, folyóiratokat, könyveket; bezárják az egyesületeket, nacionalizálják az üzemeket. Örülhetünk, ha fejedelmeink egykori székhelyén, honnan bőkezűen terjedt valamikor a műveltség sugara magyarra, nem-magyarra, legalább egy szövetségi kalendárium megjelenhetik — már a XVIII. században fejlettebbek voltak közművelődési viszonyaink — lesüllyesztett népünk számára. Mindezekből meg kell értenünk, hogy a közbülső Európában egy-egy hatalmi szándék tartós megvalósítására nincsenek meg az anyagi erők, ideiglenes megvalósítása pedig vállalhatatlan sorsot, emberi megalázást s így végső fokon erkölcstelenséget hoz magával. Igen őszinte és becsületes dolog, ha ezt a magyarság ismeri fel és a magyarság terjeszti el kis szomszédai között. Mert nagyon jól tudja minden ebben a kérdésben valamelyest is tájékozott, hogy a közbülső Európa minden egyes kis népében megtalálható hatalmi álom legindokoltabb a magyarságban. Részint azért, mert ezt a hatalmat az összes kis népek között a legtartósbabban ő valósította meg, részben pedig azért, mert számánál, lakóhelyének központi jellegénél s nagy mértékben kiaknázható szellemi és anyagi előnyeinek fogva valamilyen hatalmi állás megépítésére a legelőnyösebb feltételekkel még mindig ő rendelkezik. Szavait hát nem a félelem, vagy tehetetlenség, hanem a józan belátás diktálja.

Nem kell a magyarságnak gondolati salto-mortalékat, vagy a mult és jövőndő nemzedékek előtt kárhozatosnak ítélt öncsonkítást végeznie, hogy megtalálja az új helyzetben a maga útját. Csak a multját kell a maga valódi értelmében tanulságul állítania. Bizonyos ugyan, hogy akkor volt a legnagyobb a tekintélye s legintenzívebb a hatása, amikor a politikai hatalma is nagy volt, amikor a misszionáriusok kíséretéül fegyveres csapatokat küldött a Kárpátokon túlra. De vakság meg nem látni, hogy — hatalmunk csökkenésével — voltak már nekünk fegyveres kísérek nélküli misszionáriusaink is. Az egyetemi nyomdába nem puskával hajtottuk a románok tudósait, szomszédaink melléek nem szegeztünk pisztolyt, hogy Adyt lefordítsák. Politikai, fegyveres hatalom nélkül is hatásunk alá tudtuk vonni mi a szomszédainkat. Mert hogy politikai fensőbbiség nélkül is hatásokat sugározhat ki magából egy nép, ez egészen bizonyos.

* *Schneefuss Walter*: Donauräume und Donaureiche. Wien-Leipzig, Braumüller Verlag 1942, 140 l.

Ha hatalom nélküliek lesznek is a jövőben a középeurópai kis népek, ez korántsem jelenti azt, hogy egymástól függetlenülnek. Az egyenlőség nem jelent egyformaságot, különösen nem népi kollektívumok között. Az egyes népek sajátos erői, multjukból, lakóhelyükből eredő előnyei és hátrányai mindig kifejezésre fognak jutni. Egy városlakó és iparos nép az egyenlőség kedvéért nem várhatja meg mondjuk egy pásztor s paraszt nép utánafejlődését. A multban gyűjtött erőket az egyenlőség határain belül is felhasználhatja egy nép a maga javára. Az egyenlő hatalmú népek is szívesen elismernek maguk között egy-egy reprezentáns nemzetet, mely különleges helyzeténél és különleges szellemi erőinél fogva a legméltóbb arra, hogy szomszédai, egy nagyobb táj képviselője, kifejezője s a modern gondolatok, eszmék terjesztője legyen.

Részgazságuk azoknak is van, akik a magyarság és szomszédai viszonyából csak azt látják, hogy a magyarság valamikor uralma alá hajtotta a környező népeket. A teljes igazságot azonban azok találják meg, akik felismerik, hogy a magyarság törekvéseinek igazi rugója — hatalma terjesztésével, vagy anélkül is — a dunai táj reprezentálása, a kis népek élére jutás volt. Rögtön megállapíthatjuk, hogy ez a szándék a legújabb korig sikerrel is járt s a környező kis népek kényszerítés nélkül, önszántukból reprezentáns népek ismertek el bennünket. A jelenben azonban, akármilyen tisztán érezzük is magunk, most is, a reprezentálásra való méltóságunkat, elméleti úton is, akármennyire is megindokolható, hogy gazdagabb multjából, feltehetőleg, a magyarság örökölte a legtöbb erőt ahhoz, hogy a kis népek élén álljon, — önáltatás volna, ha azt hinnők, hogy Közép-Európa kis népei a maguk élén ismernek el bennünket. Ennek az oka egyszerű s nem a végzetes gyűlölködésben rejlik. A magyarság ott ragadt meg, ahová már a szomszédai is eljutottak: küldetésstudata, tervei között hatalmi szándéka áll az első helyen, — ezt, amint erről már volt szó, a „Magyarország és szomszédai“ c. kötet bevezető tanulmánya is igazolja. Lemondott arról az erényéről, mellyel a multban Közép-Európa élén tudott állni: az újabb, a fejlettebb, a magasabbrendű gondolat, erkölcs hirdetéséről és megvalósításáról. A multban jól tudtuk, hogy keresztvétségünk mélyebb emberséget s műveltséget jelent, mint szomszédainké; nem késlekedtünk ezért velük azt megismertetni és elfogadtatni. Hamarább rájöttünk, hogy nemzeti vonásaink, szellemünk megfinomításával addig rejtőző értékeket tudunk népünkben felszínre hozni; segítettük szomszédainkat, hogy erre a tanulságra ők is rájőjenek. Mindegyiküknél többre becsültük a szabadságot; de nemcsak a magunk, hanem az ők szabadságáért is küzdöttünk. A mindennapi élet kényelmesebbé, fejlettebbé tételére jobban megvolt a módunk; nem voltunk önzők, ahol csak tehettük, szomszédainknak is segítettünk ebben. — Nem tudnánk, hogy mi az az újabb, fejlettebb, s magasabbrendű gondolat, melynek hirdetésével és megvalósításával régi szerepünk örökébe léphetnénk? A magyarság iránti gyűlölködésben is megnyilatkozó, Ady felé irányuló egyöntetű elismerés megmutatja: a szociális gondolat. Dühös, ordító sovínisztákat mi hiába nevelnénk; ehhez jobban értenek a szom-

szédok. Hatalmi és küldetéstudatunkat csillogó tisztaságúvá kicsíszolhatnánk; ezt már az újabb időben a szomszédaink is nagy igyekezettel teszik, vagy jórészt már meg is tették. Nem kímélve vitéz férfiaiunk életét, hatalmunkat egyideig tán messze kiterjeszthetnénk; a szenvedések s erkölcsstelenségek olyan zuhatagát bocsátanánk európai tájunkra, amilyent egyes szomszédaink keserű emlékü vállalkozásai után, de tisztán elméletben, gondolatban sem vállalhat a legjobbjában mindig magas erkölcsű magyarság. Ha megmaradunk a régi kipróbált dolgainknál: bátran kitartunk a jobb, a nemesebb, az emberibb mellett, felemeljük a szavunkat a szabadságért, de nemcsak a miénkért, hanem a többi kis népekéért is, előljárunk az élet, a civilizáció fejlesztésében és mindenekelőtt mintaszerű társadalmi és gazdasági rendet teremtünk a magunk portáján, — amit nemcsak a mi népünk, hanem szomszédaink is várnak — újra megnyílik előttünk a lehetőség, hogy Középeurópában a rend, a jog, az igazságosság és emberiség képviselői legyünk, egyszóval a kis népek élére kerüljünk.

EZ A GONDOLAT manapság bizonyára nemcsak bennünk merül fel, de mellénk szegődik a legszorosabban. Az Isten szerencsés helyzettel áldott meg bennünket, a közbülső Európának a közepébe tett. A kis népek koszorúban vesznek körül s a rokonság jogán a Baltikumig elhat a szavunk. A finnektől a törökökig Középeurópának minden kis népéhez van kapcsolatunk s ezzel egyetlen más nép sem dicsekedhetik. A kétoldalról határoló nagy népek közül ellenben egyik sem rokonunk; rokonunk s megértőink csak a nagy népek között elszórt kis népek között vannak, akik hasonló problémákkal küzdenek, mint mi, segítséget csak gondolatokban, eszmékben adhatnak, akárcsak mi nekik. Pártütést tehát sohasem szervezhetünk azzal, hogy valamelyik idegen hatalomnak szállást csinálunk a kis népek Európájában a magunk hasznára s többiek kárára. Erre a multunkban sem voltunk képesek. A bizalom nagyobb lehet hát a magyarságban, mint a szomszédáiban, melyek közül szinte mind egyik valamely rendszerint rokonfajú nagy nép segítségével akart és akar a többiek rovására előnyös helyzethez jutni. Példának említhetjük erre a cseheket, akik indokolatlan hatalmi álmaikat követve, szinte gyakorlattá alakították ki idegen nagyhatalmak kegyeinek koldulását, azaz a kis népek elárulását. Ha őszintén s tiszta lélekkel a dolog velejére nézünk, annak is világossá kell lennie, hogy szomszédaink nagyobb részével lényegileg csekélyek, inkább csak mesterségesen szítottak az ellentéteink. Településünk pl. a szomszédos északi s déli szláv népek felé korántsem annyira kuszált, hogy ne volna közöttünk megállapítható a Kárpátmedence békéje érdekében egy közösen elfogadott érdekhátár. Kibékíthetetlennek látszó ellentéteink csak a románokkal vannak, — a magyar s román szorulna egyébként a legjobban egymás támogató barátságára a másfajú népek özönében — de talán ezek is megoldhatók lesznek egyszer valahogy. Ahhoz mindenesetre nem elég jelentősek, hogy a magyarság különlegesen előnyös helyzetét a közbülső Európa kis népeinek társaságában elrontsák.

Az előnyös helyzet önmagában azonban nem elegendő. Ha a magyarság tudatosan nem vállalja a kisép-szerepet, azaz nem vitatja meg a gondolatot, nem szereli azt fel multjából s jelenéből vett érvekkel, és nem igyekszik szerteküldött kultúrképviselőivel a híret elterjeszteni, — jelentéktelenségbe sülyedhetünk Közép-Európa kis népei között. A „mi mindenről lekésünk“ ebben a dologban is veszedelmesen kísért. Míg egy magyar dunamenti hatalom másoknak gyűlöletes, nekünk jóleső érzésében szunyókáltunk, mások mindent megtettek, hogy a kis népek élére kerüljenek. Így pl. a csehek, akik már régen felismerték a reprezentáns kisép-gondolatának jelentőségét. Propagandájuk már régóta hirdeti, hogy a cseh Közép-Európa legtöbb szellemi erővel rendelkező kisépe, a humanizmus képviselője. Vajjon el tudjuk-e hitetni a világgal, hogy a mi szellemi erőnk s emberségünk semmivel sem kevesebb, sőt mindez a csehekben a multban jelentős magyar támogatást kapott? A világot vad hírek és híresztelések keringik be ezekben a súlyos esztendőkbén. A gyűlölettől szitott elfogultság, elkeseredés és düh, az ügyes helyezkedés és megalázkodás súlyos veszedelmeket, változásokat hozhat még Közép-Európa kis népeire. De ha egyszer, a háború elmultával ennek a tájnak a természetes erői szabadon fejlődhetnek, ha a népeket a józanság s nem az elvadult érzelem fogja egymás felé vezetni, a magyarságnak a középeurópai kis népek élén kell állnia, mert erre rendelte helye, multja s népében összegyűlt szellemi ereje.

MIKECS LASZLÓ